

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ilmastolain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Ilmastolain kunnan ilmastosuunnitelman laatimista koskeva velvoite ehdotetaan kumottavaksi. Samalla muutettaisiin lain soveltamisalaa niin, ettei ilmastolakia sovelleta kunnan viranomaisiin. Ilmastolakiin ei jatkossa sisältyisi kuntia koskevia velvoitteita.

Suomen ympäristökeskuksen lakisääteistä tehtävää päästötietopalvelun ylläpitäjänä jatkettaiisiin. Jatkamalla päästötietopalvelun ylläpitoa tuettaisiin kuntien vapaaehtoisen ilmastotyön jatkamista.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIAALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi	3
2.1 Ilmastolainsäädäntö	3
2.2 Kuntien ilmastotyö.....	4
2.3 Kuntien ilmastosuunnitelmat	5
2.4 Alueiden ilmastotyö	6
3 Tavoitteet	6
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset.....	7
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	7
4.2 Pääasialliset vaikutukset	7
4.3 Taloudelliset vaikutukset	7
4.3.1 Vaikutukset valtiontalouteen ja kuntatalouteen.....	7
4.3.2 Vaikutukset kansantalouteen	9
4.3.3 Vaikutukset kotitalouksien asemaan.....	9
4.3.4 Vaikutukset yrityksiin.....	9
4.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	10
4.4.1 Kuntavaikutukset	10
4.4.2 Vaikutukset valtion viranomaisiin	11
4.5 Ilmastovaikutukset	11
4.6 Muut ympäristövaikutukset	13
4.7 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin.....	13
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot.....	14
5.1 Ulkomaiden lainsäädäntö.....	15
6 Kuulemispalautte ennen lausuntokierrosta	15
6.1 Tiivistelmä palautteesta	15
7 Lausuntopalautte.....	16
8 Säännöskohtaiset perustelut.....	16
9 Voimaantulo	16
10 Toimeenpano ja seuranta	17
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.....	17
LAKIEHDOTUS	18
Laki ilmastolain muuttamisesta	18
LIITE	19
RINNAKKAISTEKSTI.....	19
Laki ilmastolain muuttamisesta	19

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

Lainsäädännön muutostarve perustuu valtiontalouden sopeutustoimiin. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman taloudellisia päätöksiä koskevan B liitteen kirjauksen mukaan kunnille asetettu velvoite laatia ilmastosuunnitelmat perutaan lakimuutoksella. Julkisen talouden suunnitelmaan 2023–2026 sisältynyt 2 831 000 euron vuosittainen kuntien ilmastosuunnitelmia koskeva määräraha poistetaan. Määrärahaa ei ole enää sisällytetty vuoden 2024 talousarvioon tai julkisen talouden suunnitelmaan.

Manner-Suomen 293 kunnasta useammalla kuin 85 kunnalla on tällä hetkellä oma ilmastosuunnitelma.

Lähes kaikilla yli 100 000 asukkaan kaupungilla ja valtaosalla yli 50 000 asukkaan kaupungeista on ilmastosuunnitelma. Suuret ja keskiuuret kunnat ovat keskeisimmät toimijat ilmastopäästöjen vähentämisessä. Valtakunnallisesti merkittävien päästövaikutusten saavuttaminen pienten kuntien ilmastosuunnitelmien avulla on epätodennäköisempää. Suunnitelmien laatiminen lisäksi hallinnollista taakkaa sekä kunnissa että valtiolla, ja ilmastosuunnitelmien laatimiselle on vaikea tunnistaa selkeää päästövähennyspotentiaalia. Esitys vähentäisi samalla kuntien tehtäviä ja purkaisi osaltaan sääntelyä.

Esitysehdotus on valmisteltu ympäristöministeriössä virkatyönä. Valmistelussa on hyödynnetty edellisen ilmastolain muutoksen (108/2023) valmistelun yhteydessä laadittua selvitystä Kunnan ilmastosuunnitelman toteuttamisvaihtoehdot ilmastolaissa (Ympäristöministeriön julkaisuja 2022:5, jäljempänä Kunnan ilmastosuunnitelmaselvitys (2022)), Kuntaliiton ilmastokyselyn tuloksia (2023), sekä ilmastolain kokonaisuudistuksen (423/2022) yhteydessä oikeustieteen tohtori Asko Uotilta pyydettyä ilmastolain soveltamisalan laajentamista kuntiin ja alueisiin koskevaa lausuntoa (16.10.2020).

Valmistelun tueksi on kuultu keskeisten sidosryhmien edustajia. Ympäristöministeriö järjesti 15.2.2024 erityisesti kunnille ja maakunnille suunnatun kuulemistilaisuuden ilmastolain kunnan ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisesta. Tilaisuuteen osallistui 168 henkilöä, pääasiassa kuntien ja maakuntien edustajia. Tilaisuus pidettiin etäyhteydellä. Tämän esityksen valmisteluasiakirjat ovat valtioneuvoston hankeikkunan julkisessa palvelussa osoitteessa <https://ym.fi/hankesivu?tunnus=YM061:00/2023>.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Ilmastolainsäädäntö

Ilmastolakiin (423/2022) lisättiin maaliskuussa 2023 kunnan velvoite laatia ilmastosuunnitelma ja päivittää se vähintään kerran valtuustokaudessa. Ensimmäinen ilmastosuunnitelma on laadittava valtuustokaudella 2025–2029. Lain 14 a §:n mukaan kunnan ilmastosuunnitelmassa on oltava vähintään tavoite kasvihuonekaasujen päästöjen vähentämisestä kunnassa, toimet näiden päästöjen vähentämiseksi, tiedot kasvihuonekaasujen päästöjen kehityksestä kunnassa sekä tiedot suunnitelman toteutumisen seurannasta. Lisäksi kunnan on seurattava suunnitelman toteutumista ja otettava se huomioon kuntastrategiassa ja kunnan toimintakertomuksessa. Ilmastosuunnitelman hyväksyy kunnan valtuusto. Kunta voi laatia suunnitelman myös yhdessä alueen muiden kuntien kanssa, mutta yhteisessä suunnitelmassa on oltava kuntakohtaiset tavoitteet ja

toimet. Kunta voi halutessaan sisällyttää suunnitelmaan myös ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja hiilinieluihin liittyviä toimia ja tavoitteita. Pykälän mukaan ympäristöministeriö voi myöntää kunnille valtionavustusta ilmastosuunnitelman valmisteluun.

2.2 Kuntien ilmastotyö

Suomen kansalliset kasvihuonekaasupäästöt syntyvät aina jonkin Suomen 309 kunnan alueella. Kunnat vastaavat alueillaan muun muassa kaavoituksesta, maankäytöstä, liikennesuunnittelusta, energiayhtiöiden omistajaohjauksesta, monien rakennusten lämmitystapavalinnoista, koulutuksesta ja julkisista hankinnoista. Muun muassa näiden toimintojen kautta kunnat pystyvät edistämään ilmastotoimia.

Kuntien ilmastotyötä on pystytty vauhdittamaan myös erilaisilla valtakunnallisilla ohjelmilla ja investointituilla. Yksi kuntien tehokkaimpia ilmastotyön muotoja on kunta-alan energiatehokkuussopimus (KETS). Se on työ- ja elinkeinoministeriön, Energiaviraston ja Kuntaliiton välinen sopimus energian tehokkaammasta käytöstä kunta-alalla. Kuntasektorista noin 75 prosenttia asukasluvulla mitattuna on näiden vapaaehtoisten kuntasektorin energiatehokkuussopimusten piirissä. Myös isojen hankkeiden, kuten Kohti hiilineutraalia kuntaa (Hinku) -verkoston ja EU-rahoitteen Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia -hankkeen (2018–2024) puitteissa on pystytty merkittävästi edistämään paikallista ilmastotyötä. Ympäristöministeriön Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelma on tarjonnut työkaluja ja toimintamalleja ilmastotyöhön ja rahoittanut yli 120 paikallista ja alueellista ilmastohanketta eri puolilla Suomea, ja ohjelman toiminta jatkuu vielä vuoden 2024 loppuun saakka. Kunnat ovat voineet vuoteen 2023 asti hakea investointitukia muun muassa öljy- ja kaasulämmityksestä luopumiseen, vuokratyöyhtiöidensä energiatehokkuustoimiin ja sähköautojen latauspisteisiin. Suomen ympäristökeskuksen toteuttamassa Kuntanielu-hankkeessa luodaan kunnille edellytyksiä vahvistaa maankäyttösektorin nettonielua ja selvitetään, miten kunta voi hyödyntää muualla kuin kunnan alueella tapahtuvia hiilintätlöksiä hiilineutraaliustavoitteensa tueksi. Hanke päättyy vuonna 2024.

Kuntaliiton ilmastaselvityksen mukaan vuonna 2022, eli ennen ilmastolain mukaista ilmastosuunnitelmavelvoitetta, Manner-Suomen 293 kunnasta 138 oli asettanut itselleen kunnallisen tai seudullisen ilmastotavoitteen. Näissä kunnissa asuu 4,5 miljoonaa henkilöä eli noin 80 prosenttia Suomen asukkaista. Noin 760 000 suomalaista asuu kunnissa, joilla ei ole ilmastotavoitetta, ja noin 150 000 asuu kunnissa, joissa ilmastotavoitetta valmistellaan. Kunnan koko korreloi ilmastotavoitteiden kanssa: mitä suurempi kunta, sitä todennäköisemmin kunnalla on ilmastotavoite.

Kuntien ilmastotavoitteet kohdentuvat yleisimmin ilmastonmuutoksen hillintään, mutta sisältävät toisinaan sekä ilmastonmuutoksen hillinnän että ilmastonmuutokseen sopeutumisen. Joillakin kunnilla on myös nieluihin liittyviä tavoitteita. Yleisin hillinnän tavoite kunnilla on 80 prosentin päästövähennys vuoteen 2030 mennessä (Kohti hiilineutraalia kuntaa -verkoston eli Hinku-verkoston mukainen tavoite) tai hiilineutraaliustavoite vuoteen 2030 mennessä. Yli 60 prosenttia suomalaisista asuu kunnissa, jotka tavoittelevat hiilineutraaliutta tai 80 prosentin päästövähennystä vuoteen 2030 mennessä. Toinen tyypillinen tavoite on hiilineutraalius vuoteen 2035 mennessä. Sopeutumisen osalta tavoitteissa on hillintää enemmän vaihtelevuutta.

Monet edelläkävijäkunnista ovat jo asettaneet itselleen hiilineutraaliustavoitteen ennen ilmastolain mukaista velvoitetta, ja osa kunnista tavoittelee hiilineutraaliutta jopa ennen kansallista tavoitevuotta 2035. Kunnianhimoisissa tavoitteissa nojaututaan osittain päästöjen kompensointiin alueen maankäyttösektorin nettonieluilla tai alueen ulkopuolelta hankittavilla päästöhyvitys- tai nielunlisäyksyksiköillä. Kokonaiskestävä kuntametsä -hankkeessa järjestettiin kunnille kysely kuntien metsäsuunnitelmien ja metsille asetettujen tavoitteiden yleisestä tilanteesta

vuonna 2020. Kyselyyn vastanneista 36 kunnasta kymmenen seurasi metsien hiilitasetta ja kahdeksan oli asettanut tavoitteen metsien hiilitaseen kehitykselle.

2.3 Kuntien ilmastosuunnitelmat

Kunnan ilmastosuunnitelmaselvityksen mukaan vuonna 2022 Manner-Suomen 293 kunnasta 71:llä oli ennen ilmastolain mukaisen veloitteen voimaantuloa laadittu suunnitelma, joka käsittelee kokonaan tai osittain ilmastoasioita. Näissä kunnissa asuu 3,7 miljoonaa asukasta, eli kaksi kolmasosaa suomalaisista. Vapaaehtoisesti laadittuja ilmastosuunnitelmia ovat valmistelleet erityisesti isot kaupungit. Vuoden 2023 aikana ilmastosuunnitelman laatineiden kuntien määrä on lisääntynyt. Arvion mukaan vuoden 2024 alussa yli 85 kunnalla Manner-Suomen kunnista on oma ilmastosuunnitelma.

Osa kuntien ilmastosuunnitelmista keskittyy pelkästään ilmastoasioihin, kun taas joissakin kunnissa ilmastoasioita on käsitelty jonkin laajemman suunnitelman osana. Erityisesti resurssiviisauden edelläkävijäkuntien muodostaman FISU-verkoston (Finnish Sustainable Communities) kunnat ovat laatineet resurssiviisauden tiekarttoja. Muutamissa kunnissa ilmastoasiat ovat mukana laajassa ympäristöohjelmassa tai kestäväen kehityksen ohjelmassa.

Suunnitelmien laajuus ja tarkkuustaso vaihtelevat huomattavasti. Tarkasteltujen suunnitelmien joukossa on pintapuolisia, strategiatyypisiä ylätasoa suunnitelmia, kun taas osassa suunnitelmista toimenpiteille on määritetty toteutusaikataulut ja vastuutahot. Toimenpiteiden vaikutuksia kasvihuonekaasupäästöihin on arvioitu vain harvoin.

Valtaosaan vapaaehtoisesti laadituista suunnitelmista on kirjattu, miten toimenpiteiden toteutuksista on tarkoitus seurata. Toimenpiteiden vaikuttavuuden seurannasta on mainintoja hieman yli puolessa suunnitelmista. Reilu kolmasosa suunnitelmista ei sisällä arviota kunnan alueen päästöistä. Neljään viidestä ilmastosuunnitelmasta on kirjattu päästövähennystavoite.

Kuntien ilmastosuunnitelmien valmistelun tukena on viime vuosina ollut Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämä päästötietopalvelu, jota kautta kunnat ovat saaneet veloituksetta tietoa päästökehityksestä ja ovat voineet laatia päästövähennysskenaarioita. Päästötietopalvelu on kehitetty sekä ympäristöministeriön että EU:n LIFE-ohjelman rahoituksella.

Tarkkaa eriteltyä tietoa ei palveluiden käyttämisestä ole, mutta vuoden 2023 aikana vierailuja päästötietosivustolla on ollut noin 5800 erilliseltä käyttäjältä ja skenaariosivustolla noin 1700 erilliseltä käyttäjältä. Lukujen perusteella kävijämäärät ovat hyviä ja palveluilla on käyttäjiä ja tarvetta.

Lisäksi Suomen ympäristökeskus on pitänyt Kilmastuki-neuvontaklinikoita, joissa on käyty läpi ja opastettu kuntien edustajia päästötietopalveluiden hyödyntämiseen ilmastotyössä. Tähän mennessä klinikoita on pidetty 5 päivänä ja erillisiä klinikoita on ollut 20 kpl. Osassa klinikoista on ollut useamman kunnan edustaja, ja klinikoilla onkin tuettu noin 30 kunnan ilmastotyötä tähän mennessä. Klinikoita on tarkoitus jatkaa vuoden 2024 loppuun saakka.

Ympäristöministeriön aikaisemmista kuulemisista saatujen tietojen perusteella kuntien ilmastosuunnitelmat ovat vaatineet suurissa ja keskisuurissa kunnissa tyypillisesti 7–12 henkilötyökuukautta, pienissä vastaavasti 1–6 henkilötyökuukautta. Kyselyn perusteella ei ilmene, liittyvätkö kustannuserot kunnan kokoon vai suunnitelmien ja niiden valmisteluprosessin kattavuuteen. Lisäksi kunnat ovat käyttäneet ilmastosuunnitelman valmisteluun ulkopuolisiin palveluihin tyypillisesti 30 000 euroa tai vähemmän. Ilmastosuunnitelmia on toisinaan laadittu myös selvästi suuremmalla panostuksella.

Vuonna 2023 ympäristöministeriö on myöntänyt kunnille avustuksia ilmastolain mukaisen ilmastosuunnitelman valmisteluun, ja näissä hankkeissa on mukana yhteensä 62 kuntaa. Valtionavustusta myönnettiin kunnille, joilla ei ole olemassa olevaa ilmastosuunnitelmaa tai joiden suunnitelma on vanhentunut, eli avustusta saivat ennen kaikkea pienet ja keskisuuret kunnat. Avustuksia myönnettiin niin pitkään kuin määrärahoja oli käytettävissä. Vuonna 2023 myönnettyissä avustuksissa enimmäisavustusosuus on ollut kaikille kunnille 45 000 euroa. Kaiken kaikkiaan avustuksia myönnettiin 2 631 000 euroa. Ilmastolain mukaiset suunnitelmat valmistuvat viimeistään vuoden 2025 kevääseen mennessä.

2.4 Alueiden ilmastotyö

Maakuntatason toimijoilla on tärkeä rooli kansallisen ilmastopolitiikan toimeenpanossa, ratkaisujen kehittämisessä ja kuntien ilmastotyön tukemisessa alueella. Kuntaliiton ilmastonselvityksen mukaan maakunta- ja seutukuntatasoisella tuella ja yhteistyöllä on merkitystä erityisesti pienille ja keskisuurille kunnille. Maakuntatasolla tärkeimmät ilmastotyötä edistävät tahot ovat maakuntien liitot sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset. Maakuntatason toimijat voivat mahdollistaa investointeja muun muassa maakuntakaavalla, edistää energiayhtiöiden, kaavoittajien ja lupaviranomaisten vuoropuhelua sekä rahoittaa alueellisia kehityshankkeita. Vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuolto ja pelastustoimi siirtyvät kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille. Muutos tulee vaikuttamaan alueellisen ilmastotyön luonteeseen ja kokonaisuuteen muun muassa kiinteistöjen energiankäytön, logistiikan ja hankintojen kautta.

Useimmat Manner-Suomen maakunnista ovat tehneet alueellisen ilmastosuunnitelman, joka sisältää myös toimenpiteitä ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Muutamilla maakunnilla ilmastosuunnitelma on parhaillaan valmisteilla. Ympäristöministeriön helmikuussa 2022 tekemän kuulemisen yhteydessä nousi esiin, että maakuntien liittojen tekemät ilmastosuunnitelmat ovat vaatineet tyypillisesti 12–24 henkilötyökuukautta. Ulkopuolisiin palveluihin käytetyt kustannukset ovat vaihdelleet nollassa yli 70 000 euroon.

Maakuntien liittojen roolina sopeutumistyön suhteen voidaan nähdä paitsi alueidenkäytön suunnittelu, myös alueellinen kehittäminen. Siinä tarkastellaan ilmastomuutoksen vaikutuksia alueelle ja sen elinkeinoille sekä päätetään alueen tulevaisuusvisiosta, jossa ilmastomuutos, päästövähennykset ja tarvittavat sopeutumistoimet sekä uhkiin vastaamiseksi että mahdollisuuksien hyödyntämiseksi huomioidaan. Varsinaisten ilmastomuutosstrategioiden tai ilmastotiekarttojen lisäksi sopeutumis- ja muita ilmastokysymyksiä on sisällytetty useissa maakunnissa myös maakuntasuunnitelmiin 2022–2025.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on osaltaan tasapainottaa valtiontaloutta ja karsia kuntien hallinnollista taakkaa. Petteri Orpon hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti kunnille asetettu velvoite laatia ilmastosuunnitelmat perutaan lakimuutoksella.

Kunnat voivat jatkaa suunnitelmallista ilmastotyötä vapaaehtoisesti ja tukea sillä tavoin ilmastolain tavoitteiden saavuttamista. Kuntien vapaaehtoista ilmastotyötä tuettaisiin jatkamalla Suomen ympäristökeskuksen lakisäateistä tehtävää toimia kuntien päästötietopalvelun ylläpitäjänä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Ilmastolain kunnan ilmastosuunnitelman laatimista koskeva velvoite ehdotetaan kumottavaksi. Samalla muutettaisiin lain soveltamisalaa niin, ettei ilmastolakia sovelleta kunnan viranomaisiin.

Suomen ympäristökeskuksen lakisäateistä tehtävää päästötietopalvelun ylläpitäjänä jatkettaiisiin.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

Ilmastolakiin ei jatkossa sisältyisi kuntia koskevia velvoitteita. Kunnilla ei enää olisi velvoitetta laatia ilmastolain mukaista ilmastosuunnitelmaa. Esitys rajaisi ilmastolain soveltamisalaa koskemaan vain valtion viranomaisia.

Lain pääasialliset vaikutukset kohdistuisivat ilmastoon ja ympäristöön, talouteen, kuntiin sekä viranomaisten tarvitsemiin voimavaroihin.

Esityksen vaikutuksia ei voida varmuudella arvioida suhteessa tilanteeseen, jossa kaikki kunnat olisivat laatineet ilmastolain mukaisen ilmastosuunnitelman. Kunnan ilmastosuunnitelmavelvoite tuli voimaan maaliskuussa 2023 ilmastolain muutoksen myötä (108/2023). Kunnan tuli lakimuutoksen mukaan laatia ilmastosuunnitelma valtuustokaudella 2025–2029. Suunnitelmaa varten valtionavustusta saaneiden kuntien suunnitelmat valmistuvat viimeistään vuonna 2025. Suunnitelmavelvoitteen toimeenpanosta ja vaikutuksista ei näin ollen ole vielä seurantatietoa.

Esityksen vaikutusten arvioinnin tukena on ollut Suomen ympäristökeskuksen laatima Kunnan ilmastosuunnitelmaselvitys (2022). Selvitys on laadittu ilmastolain päivittämisen yhteydessä, kun kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteesta säädettiin ilmastolaissa (HE 239/2022). Nyt on arvioitu kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen vaikutuksia verrattuna tilanteeseen, jossa velvoite olisi voimassa. Aikaisemmin tehdyn selvityksen ohella vaikutuksia on arvioitu virkatyönä lainvalmistelun yhteydessä. Lisäksi vaikutusten arvioimiseksi on hyödynnetty 15.2.2024 pidetyn sidosryhmäkuulemisen tuloksia.

Jos osa kunnista ei tee ilmastosuunnitelmaa eikä sen seurauksena tee ilmastotoimia, kuntien ilmastotoimien vaikutus ilmastolain mukaisten tavoitteiden saavuttamiseen heikkenee. Toteutumatta jäänyt ilmastovaikutus olisi korvattava muilla toimilla ilmastolain tavoitteiden saavuttamiseksi.

4.3 Taloudelliset vaikutukset

4.3.1 Vaikutukset valtiontalouteen ja kuntatalouteen

Ehdotuksella olisi välittömiä vaikutuksia valtiontalouteen. Kunnan ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen ilmastolaista tasapainottaisi osaltaan valtiontaloutta. Julkisyhteisöjen menot ovat jääneet tuloja korkeammalle tasolle. Valtionhallinnon alijäämän ennustetaan olevan 3,5 prosenttia vuonna 2024 ja pysyvän mittavana vuoden 2026 loppuun asti. Viimeisen noin viidentoista vuoden aikana julkisen talouden velkasuhde on noussut huomattavasti. Huoltosuhteen heikkenemisen myötä julkisen sektorin menot ovat kasvaneet tuloja nopeammin ja julkiseen talouteen on syntynyt mittava rakenteellinen alijäämä. Meno- ja tulo rakennetta on korjattava merkittävästi, jotta julkinen talous saataisiin vakaalle uralle.

Julkisen talouden suunnitelmaan vuosille 2023–2026 sisältyi yhteensä 2 831 000 euron vuosittainen kuntien ilmastosuunnitelmia koskeva määräraha. Rahoitustarve poistuu kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen yhteydessä. Määräraha poistettiin vuoden 2024 talousarviosta.

Vuoden 2023 määrärahasta osa kohdennettiin palkka- ja hankintakuluihin ympäristöministeriössä ja Suomen ympäristökeskuksessa, joka vastaa päästötietopalvelun ylläpidosta. Kunnille ilmastolain mukaisten ilmastosuunnitelmien valmisteluun myönnettävän määrärahan osuus oli 2 631 000 euroa.

Suomen ympäristökeskus on EU:n LIFE-ohjelman Canemure-hankkeeseen liittyen tarjonnut kunnille väliaikaisesti ja maksutta päästöjen laskennan tueksi kuntakohtaisen päästölaskentajärjestelmän ja päästöskenaariotyökalun vuodesta 2020 alkaen. Päästölaskentajärjestelmästä löytyvät Suomen ympäristökeskuksen kunnille valmiiksi laskemat kuntakohtaiset päästöt sektoreittain. Päästöskenaariotyökalun avulla kunta voi omatoimisesti arvioida tulevia vaihtoehtoisia päästövähennyspolkujaan. Suomen ympäristökeskuksen uudesta vastuutehtävästä toimia kuntien päästötietopalvelun ylläpitäjänä säädettiin ilmastolain muutoksella (108/2023). Tehtävästä arvioitiin aiheutuvan Suomen ympäristökeskukselle pysyvä 0,5 henkilötyövuoden (50 000 e) voimavaratarve.

Vuonna 2022 71 kunnassa oli laadittu suunnitelma, joka käsittelee kokonaan tai osittain ilmastoa asioita. Lisäksi vuonna 2023 ympäristöministeriö myönsi 29 hankkeelle valtionavustusta ilmastosuunnitelman valmisteluun, ja näissä hankkeissa on mukana yhteensä 62 kuntaa. Ehdotuksen vaikutukset kohdistuisivat ensisijaisesti niihin kuntiin, joissa ei ole laadittu ilmastoa asioita käsittelevää suunnitelmaa ja jotka eivät ole saaneet valtionavustusta suunnitelman laatimiseen. Kuulemistilaisuudessa pienen kunnan edustaja nosti esiin, että ilmastosuunnitelmavelvoitteen poisto asettaa kunnat eriarvoiseen asemaan. Osa kunnista ehti saamaan merkittävän rahoituksen ilmastotyön kehittämiseen, kun toiset jäivät ilman rahoitusta.

Jatkossa vapaaehtoisesti ilmastosuunnitelman laativa kunta ei saisi suunnitelman laatimiseen valtionavustusta. Aikaisemmin laadittuihin suunnitelmiin käytettyjä voimavaroja on kuvattu edellä nykytilan kuvauksessa.

Eräät edelläkävijäkunnat ovat osoittaneet, että kunnan ilmastotoimet voivat tuoda välillisesti taloudellisia hyötyjä. Jotkin investoinnit voivat olla hyvin kannattavia, jolloin investointikustannukset voidaan saada takaisin säästöinä kohtuullisen lyhyellä aikavälillä. Esimerkiksi energiatehokkuuden parantaminen ja puhtaan energian hankkeet voivat tuoda kunnalle kustannussäästöjä. Iin kunta on arvioinut saavuttaneensa 0,75 prosenttiyksikön kunnallisveroa vastaavat säästöt energiatehokkuutta parantamalla ja luopumalla öljylämmityksestä kunnan kiinteistöissä. Kokonaisuudessaan Iin kunta on 2012–2016 aikavälillä saavuttanut 1,9 miljoonan euron investoinneilla lähes 50 000 hiilidioksidiekvivalenttitonnin päästövähennysten lisäksi 766 000 euron vuotuisia säästöjä. Kunnille suunnatussa kuulemistilaisuudessa nostettiin kuitenkin esiin, että ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen voi tehdä jatkossa investointien perustelusta haastavampaa, kun lainsäädännöllinen selkänöja puuttuu.

Jatkossa kunnat voivat hakea tukea ilmastotoimiin esimerkiksi EU-rahoituksen kautta. Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 -ohjelma edistää alueiden elinvoimaa, työllisyyttä ja hyvinvointia. Ohjelman rahoitus koostuu kolmesta toisiaan täydentävästä rahastosta Euroopan sosiaalirahastosta (ESR+), Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) ja Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta (JTF). Hiilineutraali Suomi on yksi Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 -ohjelman toimintalinjoista. Hiilineutraali Suomi toimintalinjan rahoitus tulee Euroopan alueke-

hitysrahastosta. Tämän lisäksi Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta (JTF) alueet voivat hakea tukea lieventämään ilmastosiirtymän haitallisia vaikutuksia. JTF-rahoitus kattaa Itä- ja Pohjois-Suomen seitsemän maakuntaa sekä Etelä-Pohjanmaan, Satakunnan, Keski-Suomen, Etelä-Karjalan, Kymenlaakson, Pohjanmaan ja Pirkanmaan maakunnat. Ilmastoratkaisujen vauhdittaja (ACE) –hankkeessa on tarkoitus jakaa ajantasaista rahoitustietoa ja tukea isojen hankkeiden rahoituksen hakemista. Tämä voi osaltaan hyödyttää myös kuntien ilmastotyötä.

4.3.2 Vaikutukset kansantalouteen

Kuntien suunnitelmallinen ilmastotyö voi lisätä vähähiilisten tuotteiden ja palvelujen kysyntää ja siihen liittyvän yritystoiminnan osaamisen kehittymistä. Esimerkiksi fossiilisten energianlähteiden korvaaminen uusiutuville energianlähteillä näkyisi myönteisenä kehityksenä sekä alueloudessa että kansantaloudessa. Muutokset kysynnässä ja tarjonnassa voivat vaikuttaa kyseisten tuotteiden ja palveluiden hintoihin. Vähähiilisten tuotteiden ja palveluiden tuottamisesta enustetaan globaalisti merkittävää kasvualaa, mikä voisi johtaa merkittäviin positiivisiin työllisyysvaikutuksiin.

4.3.3 Vaikutukset kotitalouksien asemaan

Iso osa väestöstä asuu suurimmissa kaupungeissa, joissa tehdään aktiivista ilmastotyötä ilmastosuunnitelmavelvoitteesta riippumatta. Ehdotuksen vaikutukset kohdistuisivatkin ensisijaisesti kotitalouksiin pienissä ja keskisuurissa kunnissa, joissa ei ole laadittu ilmastosuunnitelmaa.

Kunta voi halutessaan pyrkiä vaikuttamaan ilmastotoimilla esimerkiksi kotitalouksien kulutusvalintoihin ja kulutuksen määrään. Kunnat voivat myös vaikuttaa omistajaohjauksessaan olevien energiayhtiöiden toimintaan, millä voi olla välillisiä vaikutuksia myös kotitalouksiin. Mikäli energiantuotannossa esimerkiksi siirrytään vähäpäästöisempiin polttoaineisiin tai tuotantomuotoihin, tämä voi heijastua energian kuluttajahintoihin. Lisäksi esimerkiksi tonttien kaavoittaminen tuulivoimalle saattaa keventää kuntalaisten verorasitusta, kun kunta saa kiinteistövero-tuloja tuulivoimalasta.

Kaavoituksella ja liikennejärjestelmän kehittämistoimilla voi myös olla välillisiä vaikutuksia kotitalouksiin. Liikkumistarpeen väheneminen ja esimerkiksi kävelyn ja pyöräilyn edistäminen kunnassa voivat samalla tuoda taloudellisia säästöjä sekä terveyshyötyjä kotitalouksille ja kuluttajille. Erityisesti suuremmissa kaupungeissa kunta voi pyrkiä kehittämään julkisen liikenteen tarjontaa.

Oikein suunniteltujen sopeutumistoimien ansiosta kuntalaiset voivat välttää sää- ja ilmatorisien aiheuttamia vahinkoja. Esimerkiksi lisääntyvät hyönteistuhot ja metsäpalot voivat aiheuttaa taloudellista vahinkoa metsänomistajille. Metsäpalot voivat aiheuttaa vahinkoa myös muille lähialueiden asukkaille. Lisäksi tulvariskeihin varautuminen voi ehkäistä tulvavahinkoja ja lieventää niistä aiheutuvia taloudellisia vahinkoja.

4.3.4 Vaikutukset yrityksiin

Kunnat tyypillisesti laativat ilmastosuunnitelman itse taikka teettävät ne joko kokonaan tai osittain esimerkiksi ympäristöalan konsulttiyrityksillä. Vuonna 2023 avustuksen kunnan ilmastosuunnitelman valmisteluun saaneista kunnista noin puolet ulkoistavat palvelun kokonaan tai osittain ulkopuoliselle palvelun tarjoajalle. Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen vähentäisi asiantuntijapalveluiden kysyntää ja ympäristöalalla toimivien yritysten toimeksiantoja ja siten heikentäisi osaltaan niiden liiketoimintamahdollisuuksia.

Ilmastosuunnitelman mukaiset toimenpiteet voivat kohdistua yrityksiin, kun niillä pyritään vähentämään yritysten toiminnan aiheuttamia päästöjä. Toisaalta vaikutuksia yrityksiin on voinut tulla kuntien, asukkaiden ja muiden yritysten kysynnän muuttumisen kautta. Kunnallinen paikallisesti räätälöity ilmastosuunnitelma ja siihen liittyvät toimenpideohjelmat luovat kysyntää erilaisille ratkaisuille investointien ja palveluiden kautta, mikä voi luoda yrityksille myös uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Toisaalta fossiilisten poltto- ja raaka-aineiden markkinoilla toimivat ja niitä käyttävät yritykset saattavat menettää kilpailukykyään ja asemiaan markkinoilla. Joillekin yrityksille voi koitua kustannuksia vähäpäästöisempien vaihtoehtojen käyttöönotosta.

Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen myötä myös harvempi kunta suunnittelee ilmastomuutokseen sopeutumista. Oikein suunniteltujen sopeutumistoimien ansiosta yritykset voivat osaltaan välttää sää- ja ilmastoriskien aiheuttamia taloudellisia seurauksia. Sopeutumistoimien suunnittelu kannustaa yrityksiä arvioimaan omia riskejään, mikä on merkittävää yrityksen ja kunnan sopeutumiskyvyn kannalta.

4.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

4.4.1 Kuntavaikutukset

Ehdotuksen myötä kunnan lakisääteiset tehtävät vähenisivät. Kunnalla ei olisi enää velvoitetta laatia ilmastosuunnitelmaa ja sitä kautta suoraa velvoitetta osallistua ilmastomuutoksen hillinnän toimenpiteiden suunnitteluun. Kunnan ei myöskään tarvitsisi huomioida ilmastosuunnitelmaa kuntastrategiassa ja toimintakertomuksessa tai seurata suunnitelman toteutumista.

Ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen vaikuttaisi käytännössä erityisesti pieniin ja keski-suuriin kuntiin, sillä valtaosalla niistä ei ennestään ole ilmastosuunnitelmaa. Niissä kunnissa, joissa ei nykyisellään ole laadittu ilmastosuunnitelmia tai seurattu niiden toteutumista, velvoite olisi edellyttänyt voimavarojen kohdentamista tehtävään. Kunnan ilmastosuunnitelmaselvityksen (2022) mukaan ilmastosuunnitelman laatimisen kustannukset vaihtelevat hyvin paljon eikä luotettavaa tietoa ole saatavissa. Ympäristöministeriön avustus kunnan ilmastosuunnitelman valmisteluun oli enintään 45 000 euroa per kunta vuonna 2023. Isoimmilla kunnilla voimavara-tarve on todennäköisesti suurempi kuin jaettu avustus, mutta nämä kunnat ovat tyypillisesti tehneet ilmastosuunnitelmia vapaaehtoisesti jo ennen lakivelvoitetta ja avustuksen myöntämistä.

Ilmastoasioiden suunnittelu edellyttää asiantuntemusta, jota monessa pienemmässä kunnassa ei entuudestaan ole. Toisaalta suunnitelmavelvoitteen kumoaminen merkitsee, että tällaista asiantuntemusta ei myöskään kerry sellaisissa kunnissa, jotka eivät lähde laatimaan suunnitelmaa vapaaehtoisesti. Kuntien viranomaisten taakkaa on pyritty helpottamaan rahoittamalla Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämää päästötietopalvelua, laatimalla opas kunnan ilmastosuunnitelman laatimisesta ja rahoittamalla kuntien suunnitelmahankkeita. Niissä kunnissa, joissa jo nykyisellään tehdään suunnitelmallista ilmastotyötä ja siihen liittyvää seurantaa, ei lakivelvoite tai sen kumoaminen olennaisesti vaikuttaisi viranomaisten toimintaan.

Suunnitelmavelvoitteen kumoamisen myötä myös toteutettavien toimenpiteiden aiheuttamat välilliset vaikutukset viranomaisten tehtäviin kunnissa vähenisivät. Tällaisten välillisten vaikutusten suuruutta ja kohdentumista on kuitenkin vaikea ennakoida ja arvioida.

Kuulemistilaisuudessa nousi esiin, että velvoitteen poistolla on vaikutusta myös kuntien väli-seen yhteistyöhön. Isommille kunnille tulee säännöllisesti toiveita ympäristönsuojelun viranomaistehtävien yhteistyöstä. Monessa kunnassa ympäristönsuojelu ja ilmastotyö ovat organisa-torisesti yhdessä, jolloin on jossain määrin hankalaa tehdä yhteistyötä sellaisen kunnan kanssa,

joka ei ole sitoutunut suunnitelmalliseen ilmastotyöhön ja yhdensuuntaiseen viestintään. Lakisääteinen velvollisuus kaikille kunnille olisi luonut yhteiset lähtökohdat ja pitänyt kunnat mukana samassa kehityksessä.

4.4.2 Vaikutukset valtion viranomaisiin

Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen vähentää valtion viranomaisten hallinnollista taakkaa. Kuntien ilmastosuunnitelmiin liittyvästä valtionavustusmenettelystä aiheutuu hallinnollista taakkaa valtionapuviranomaiselle eli ympäristöministeriölle. Hallinnollinen taakka muodostuu ennen kaikkea kyselyihin vastaamisesta, hakemusten käsittelystä, valtionavustuksen käytön seurannasta ja avustusten maksatuksesta. Valtionapuviranomaisena toimiminen on aiheuttanut ympäristöministeriölle yhden henkilötyövuoden (100 000 euroa) voimavaratarpeen sekä kuntien ilmastosuunnitelmien valmistelun tukemisen hankintoihin 50 000 euron pysyvän menon vuosittain.

Lisäksi Suomen ympäristökeskus ylläpitää kunnille suunnattua päästötietopalvelua, josta aiheutuu Suomen ympäristökeskukselle pysyvä 0,5 henkilötyövuoden (50 000 euroa) voimavaratarve.

Edellä mainitut määrärahat poistettiin vuoden 2024 talousarviosta ja julkisen talouden vuosien 2024–2027 suunnitelmasta.

Suomen ympäristökeskuksen lakisääteisen tehtävän jatkaminen varmistaisi, että kunnilla olisi jatkossakin käytössään työkalut vapaaehtoiseen suunnitelmalliseen ilmastotyöhön. Ottaen huomioon vapaaehtoisia ilmastotoimia tekevien kuntien määrän päästötietopalvelun ylläpitämistä voidaan pitää kustannustehokkaana ja kokonaistaloudellisesti perusteltuna tehtävänä. Päästötietopalvelu palvelee myös ilmastovuosikertomuksen laatimisen tietotarpeita.

Tilastokeskus on vielä vuonna 2023 tuottanut tietoa alueellisista päästöistä. Kuntien ja alueiden päästölaskenta on kuitenkin lopetettu koska on katsottu, että Suomen ympäristökeskus tekee vastaavan laskennan.

Palvelu tarjoaa kunnille mahdollisuuden saada veloituksetta ajantasaista tietoa kuntakohtaisesta päästökehityksestä. Päästöt on laskettu kaikille kunnille yhdenmukaisella laskentamenetelmällä. Monet kunnat ovat hyödyntäneet päästötietopalvelua päästöjen laskemisessa sekä tulevaisuuden skenaarioiden teossa.

Valtiontalouden tasapainottamistarpeesta johtuen Suomen ympäristökeskukselle ei esitetä vuoden 2025 talousarvioesitykseen lisää voimavaroja päästötietopalvelun ylläpitämistä varten. Tehtävä voidaan hoitaa olemassa olevilla voimavaroilla ja tehtäviä uudelleen järjestelemällä.

4.5 Ilmastovaikutukset

Ilmastovaikutuksilla tarkoitetaan vaikutuksia kasvihuonekaasupäästöihin ja nielujen aikaansaamiin poistumiin (hillintään) sekä ilmastonmuutokseen sopeutumiseen. Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen avulla pyritään ensisijaisesti edistämään ilmastonmuutoksen torjuntaa kasvihuonekaasupäästöjä vähentämällä. Lisäksi kunnat voivat halutessaan asettaa kasvihuonekaasujen poistumatavoitteita ja/tai nieluja koskevia toimia ilmastosuunnitelmaan. Kunta voi myös edistää ilmastonmuutokseen sopeutumista asettamalla sopeutumista koskevia tavoitteita tai toimia ilmastosuunnitelmaan.

Suomen ympäristökeskus on arvioinut, että Hinku-verkostoon liittyneissä kunnissa, jotka ovat sitoutuneet 80 prosentin päästövähennystavoitteeseen vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoteen 2007, päästöt ovat olleet ajanjaksolla 2005–2018 keskimäärin kolme prosenttia pienemmät kuin ne olisivat olleet ilman Hinku-verkostoon liittymistä. Tämä antaa viitteitä siitä, että suunnitelmallisella ilmastotyön edistämällä voidaan vauhdittaa päästövähennyksiä.

Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen myötä ilmastosuunnitelmien toimeenpanosta aiheutuvat ilmastovaikutukset todennäköisesti heikkenevät erityisesti keskisuurten ja pienten kuntien osalta. Ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen jälkeenkin suurin osa Suomen asukkaista ja päästöistä tulee olemaan ilmasto koskevien kunnallisten suunnitelmien piirissä. Ennen velvoitteen voimaantuloa erityisesti suuret kaupungit tekivät ja toimeenpanivat ilmastosuunnitelmia vapaaehtoisesti. Tämä on todennäköisesti tilanne myös ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen jälkeen. Lisäksi ne kunnat, joille myönnettiin valtionavustus ilmastosuunnitelman tekemiseen vuonna 2023, todennäköisesti tekevät suunnitelman mukaisia ilmastotoimia.

Kunnat vastaavat alueillaan muun muassa alueidenkäytön suunnittelusta, liikennesuunnittelusta, energiayhtiöiden omistajaohjauksesta, kunnan omistamien rakennusten lämmitystapavaihtolinnoista, jätehuollon järjestämisestä ja julkisista hankinnoista. Keskeisimpiä kunnan päästöihin vaikuttavia toimia ovat kaavoitukseen ja maankäyttöön sekä energiaratkaisuihin liittyvät toimet. Alueiden käytön suunnittelulla voidaan edistää eheää yhdyskuntarakennetta, ilmastonmuutoksen kannalta kestäviä ja vähähiilisiä yhdyskuntia sekä edistää älykästä, vähähiilistä ja muunneltavaa rakennuskantaa. Lisäksi kunnat voivat varata alueita uusiutuvalle energiantuotannolle, puhtaan teknologian investoinneille ja vaikuttaa hiilen sidontaan erityisesti omistamissaan metsissä ja muilla maa-alueilla. Liikenteen päästöjen vähentämiseksi monet kunnat pyrkivät lisäämään sähköautojen latausmahdollisuuksia sekä parantamaan julkisen liikenteen tarjontaa ja toimivia kevyen liikenteen verkostoja. Päästökaupan ja kansallisten toimenpiteiden johdosta kunnat ja kuntien omistamat yhtiöt luopuvat vähitellen fossiilista polttoaineista kaukolämmön ja sähkön tuotannossa. Tämä tarkoittaa siirtymistä uusiutuviin ja fossiilittomiin polttoaineisiin sekä investointeja puhtaaseen energiantuotantoon kuten tuuli- ja aurinkovoimaloihin, lämpöpumppuihin ja geotermiseen energiaan. Kunnat voivat myös pyrkiä ohjaamaan kunnan asukkaiden ja yritysten kulutuskäyttäytymistä energian ja materiaalien käytön ja jätteiden synnyn vähentämiseksi. Kunta voi myös julkisten hankintojen kautta vaikuttaa esimerkiksi julkisiin ruokailuihin ja sitä kautta edistää ilmastoystävällisen ruokavalion yleistymistä.

Kunta voi vaikuttaa omien suorien toimien lisäksi monin eri tavoin ja erittäin merkittävästi alueen muiden tahojen ja toimijoiden päästöihin epäsuorasti. Kunnat voivat vauhdittaa ja edistää sidosryhmiensä ilmastotyötä erilaisilla ohjaukeinoilla, kuten esimerkiksi taloudellisilla ohjaukeinoilla, viestinnällä, palvelumuotoilulla, yhteistyöllä ja kumppanuuksilla. Myös julkiset hankinnat ovat tehokas työkalu kuntien päästöjen vähentämisessä.

Kunnilla on myös merkittävä rooli ilmastonmuutokseen sopeutumisessa, sillä merkittävä osa sopeutumistoimista tehdään alueellisella tai paikallisella tasolla. Erityisesti kunnissa on tehty vesien hallintaan sekä myrsky- ja tulvariskeihin varautumiseen liittyviä toimia. Maankäyttö- ja rakennuslaki ja sen perusteella annetut asetukset ohjaavat niin kaavoitusta kuin uudis- ja korjausrakentamista. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet edellyttävät sään ääri-ilmiöihin ja tulviin sekä ilmastonmuutoksen vaikutuksiin varautumista. Uusi rakentaminen on sijoitettava tulvavaara-alueiden ulkopuolelle tai tulvariskien hallinta on muutoin varmistettava. Erityisesti suuremmissa kunnissa on hillinnan ohella tehty myös sopeutumistoimia. Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteella olisi ollut siten erityisesti vaikutusta niihin pienempiin kuntiin, joissa ei ole ennestään kiinnitetty huomioita sopeutumiseen.

Ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen haastaa suunnitelmallista ilmastotyötä erityisesti niissä kunnissa, joissa ilmastotyö on vasta alkuvaiheessa. Monet näistä ovat pieniä kuntia, joissa resurssien ja tuen puute saattaa osaltaan vaikeuttaa suunnitelmallisen ilmastotyön toteuttamista. Myös vapaaehtoisesti suunnitelman laatineiden kuntien osalta työn jatkuvuus ja suunnitelmien säännöllinen päivittäminen on lakisääteisen velvoitteen puuttuessa epävarmempaa. Kunnan elinvoiman edistäminen vihreän siirtymän myötä voi jäädä hyödyntämättä joiltakin kunnilta. Alueen yrityksille toimintaympäristön ennakoitavuus voi kärsiä.

4.6 Muut ympäristövaikutukset

Kuten ilmastovaikutukset, myös muut ympäristövaikutukset aiheutuvat välillisesti kuntien ilmastosuunnitelmien toimeenpanon kautta ja riippuvat toimenpiteiden sisällöstä. Ilmaston lisäksi vaikutukset voivat kohdistua muun muassa paikalliseen ilmanlaatuun, ilmansaasteisiin, ihmisten terveyteen, luonnonvarojen käyttöön, luonnon monimuotoisuuteen, maaperään ja vesistöihin sekä ihmisten elinoloihin. Vaikutuksia on kuvattu hallituksen esityksessä laiksi ilmastolain muuttamisesta (239/2022). Ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen todennäköisesti heikentää näitäkin välillisiä vaikutuksia erityisesti niissä keskisuurissa ja pienissä kunnissa, joissa ilmastosuunnitelmia ei tehdä vapaaehtoisesti.

4.7 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisella voi olla välillisiä vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Esityksessä ilmastolaista ehdotetaan kumottavaksi lain 14 a §, jossa säädetään kunnille velvoite laatia ilmastosuunnitelma. Esityksen tavoitteena on muun muassa vähentää kuntiin kohdistuvaa sääntelyä. Kyse on tasapainoilusta kunnallisen itsehallinnon ja ympäristöperusoikeuteen sisältyvän velvoitteen toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja torjumiseksi välillä. Esitys vahvistaisi kunnallista itsehallintoa siten, että kunnat voisivat omista lähtökohdistaan laatia ilmastotoimia koskevan suunnitelman painottaen kyseiselle kunnalle keskeisiä asioita, taikka jättää suunnitelman laatimatta. Näin ollen kunnan ilmastotyötä koskeva päätöksenteko on kunnalla itsellään ja sen myötä lähellä kuntalaisia. Toisaalta suunnitelmavelvoitteen kumoaminen voi heikentää yksittäisten kuntalaisten ja eri väestöryhmien mahdollisuuksia osallistua lähiympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Esitys voi vaikuttaa välillisesti ympäristöperusoikeuden toteutumiseen. Ympäristöperusoikeuteen sisältyy velvoite toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Ilmastolain ja sen mukaisen suunnittelujärjestelmän tavoitteena on varmistaa lain mukaisten ilmastonmuutoksen hillintää ja sopeutumista koskevien velvoitteiden toteutuminen. Kunnan ilmastosuunnitelma on ilmastopolitiikan suunnitelmista erillinen suunnitelma ja täydentää osaltaan ilmastolain suunnittelujärjestelmää. Kunnan ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen ei näin ollen muuttaisi suunnittelujärjestelmää. Toisaalta valtaosa Suomen kasvihuonekaasujen päästöistä on tällä hetkellä jonkinlaisen kunnallisen ilmastosuunnitelman piirissä, ja suurin osa suomalaisista asuu kunnassa, jolla on kokonaan tai osittain ilmastoasioita käsittelevä suunnitelma. Kokonaisuutena voidaan arvioida, ettei muutos ole ratkaiseva ilmastolain tavoitteiden toteutumislle.

Tutkimuksissa ja YK:n ihmisoikeuselinten selvityksissä on arvioitu, että ilmastonmuutos vaikuttaa jo nyt, mutta erityisesti tulevaisuudessa laajasti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisella voisi olla välillinen vaikutus Suomen mahdollisuuksiin saavuttaa kansalliset ilmastotavoitteensa. Tätä kautta esityksen voidaan katsoa vaikuttavan osaltaan negatiivisesti muun muassa tulevien sukupolvien ja lasten oikeuksien toteutumiseen. Tulevien sukupolvien oikeuksien toteutuminen riippuu kuitenkin ensisijaisesti

siitä, kuinka kansainvälisissä ilmastotoimissa onnistutaan, sillä ilmastonmuutos on maailmanlaajuinen ilmiö.

Suunnitelmavelvoitteen kumoaminen saattaa vähentää myös ilmastonmuutokseen sopeutumiseen liittyviä tavoitteita tai toimia kunnissa. Tällä saattaa puolestaan olla vaikutuksia kuntalaisten terveyteen. Esimerkiksi puutteellinen varautuminen sään eri ilmiöihin (liukkaat kelit, helle) voi vaikuttaa negatiivisesti etenkin ikääntyneen väestön sekä muutoin haavoittuvien henkilöiden terveydentilaan. Puutteellisen sopeutumissuunnittelun vaikutus esimerkiksi tulva- ja metsäpalovarautumiseen alueella saattaa vaikuttaa negatiivisesti myös omaisuudensuojan ja elinkeinovapauden turvaamiseen.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

Hallitusohjelman kirjaus kunnan ilmastosuunnitelmavelvoitteen perumisesta voidaan toteuttaa kumoamalla ilmastolain kuntia koskevia velvoitteita koskevat säännökset. Hallitusohjelman kirjausta on toimeenpantu poistamalla velvoitetta koskeva määräraha vuoden 2024 talousarviosta, eikä määrärahaa ole sisällytetty julkisen talouden suunnitelmaan 2024–2027. Vaihtoehto tasapainottaa osaltaan valtiontaloutta ja vähentää kuntien lakisääteisiä velvoitteita. Kunta voi edelleen laatia ilmastoasioita kokonaan tai osittain koskevan suunnitelman tai tehdä ilmastotoimia vapaaehtoisesti.

Ehdotusta koskevan kuulemisen yhteydessä esitettiin vaihtoehto, jossa kuntien ilmastosuunnitelmavelvoite korvattaisiin toteamuksella, että kunta voi halutessaan laatia ilmastosuunnitelman. Lakiin jätettäisiin myös toteamus, että ympäristöministeriö voi myöntää kunnille valtionavustusta ilmastosuunnitelman laatimiseen. Vaihtoehtoa ei voi pitää tarkoituksenmukaisena. Vapaaehtoisuuteen perustuva säännös olisi omiaan hämärtämään oikeudellisten velvoitteiden ja vapaaehtoisten toimien välistä rajaa.

Ilmastolain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuosina 2020–2022 valmisteltiin kuntia koskevaa velvoitetta. Kesällä 2021 järjestetyllä lausuntokierroksella ilmastolain kokonaisuudistukseen liittyvässä esitysehdotuksessa oli mukana ehdotus kuntien yleisestä ilmastolain tavoitteiden edistämismittaisuudesta. Tarkoituksena oli saada myös kunnat lain soveltamisalan piiriin ja edistää kuntien ilmastotyötä. Ehdotettu yleinen edistämismittaus herätti lausuntokierroksella paljon arvostelua lausunnonantajissa. Erityisesti ehdotuksen muotoilua ”mahdollisuuksien mukaan” pidettiin epäonnistuneena ja säännösehdotuksen oikeudellista merkitystä epäselvänä. Oikeuskanslerinvirasto katsoi lausunnona, että säännöstä olisi kokonaisuutena vielä harkittava ja kehitettävä lain säännösten täsmällisyyden sekä ympäristöperusoikeuden ja EU:n ympäristölainsäädännön tehokkaan toteuttamisen näkökulmasta. Oikeuskanslerinvirasto korosti, että ehdotettuun lakiin ei ole perusteltua sisällyttää lähinnä julistuksenomaisia muotoiluja, vaan lain säännöksillä tulisi olla riittävän täsmällistä ja käytännössä vaikuttavaa sisältöä. Lausuntokierroksella saadun palautteen johdosta säännösehdotuksen katsottiin edellyttävän jatkovalmistelua eikä sitä lopulta ehdotettu sisällytettäväksi uuteen ilmastolakiin.

Päästötietopalvelun ylläpidon jatkaminen olisi tarkoituksenmukaista huolimatta siitä, että kunnan ilmastosuunnitelmavelvoite kumottaisiin. Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan hallitus seuraa asettamiensa tavoitteiden toteutumista mittareiden avulla. Päästötietopalvelu tuottaa sekä seuranta- että ennakoivaa tietoa kansalliselta tasolta kuntatasolle Suomen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamisen seuraamiseksi. Saman tiedon kerääminen ja koostaminen kuntien voimavaroilla olisi kokonaistaloudellisesti huomattavasti kalliimpaa ja olisi hyvin haastavaa toteuttaa. Ympäristöministeriön tietojen mukaan päästölaskentapalvelun vuosittainen kustannus yksittäiselle kunnalle olisi yli 2000 euroa. Tähän suhteutettuna kaikkia Suomen kuntia palveleva pääs-

tötietopalvelu on selvästi kustannustehokkaampi ratkaisu. Myös jatkuvuuden näkökulmasta saman palvelun käyttäminen olisi tarkoituksenmukaista luotettavan päästökehityksen seurannan ja vertailun varmistamiseksi.

5.1 Ulkomaiden lainsäädäntö

Kuntien ilmastosuunnittelua koskevaa lainsäädäntöä ulkomailla on tarkasteltu kattavasti hallituksen esityksessä laiksi ilmastolain muuttamiseksi (239/2022). Tarkastelluista maista (Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti, Alankomaat, Saksa, Ranska, Yhdistynyt Kuningaskunta, Irlanti) Islannin, Ranskan ja Irlannin lainsäädännössä kuntia velvoitetaan laatimaan ilmastosuunnitelmat. Lisäksi useissa maissa on suunnittelua ohjaavaa sääntelyä, jolla kuntia velvoitetaan ottamaan huomioon ilmastomuutoksen hillintä ja ilmastomuutokseen sopeutuminen.

6 Kuulemis palaute ennen lausuntokierrosta

6.1 Tiivistelmä palautteesta

Esityksen valmistelun aikana on kuultu sidosryhmien edustajia. Ympäristöministeriö järjesti Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen -kuulemistilaisuuden 15.2.2024. Tilaisuuteen osallistui 168 henkilöä, pääosin kuntien ja maakuntien edustajia.

Kuulemistilaisuuden monessa puheenvuorossa korostui ilmastosuunnitelmavelvoitteen merkitys kuntien suunnitelmalliselle ilmastotyölle. Keskustelussa nostettiin esiin, että ilmastosuunnitelmavelvoite toi kunnille selkänöjää ilmastotyöhön sitoutumiselle, muutosten läpi viemiselle ja investointien perusteluille. Ilmastolain mukaista velvoitetta laatia ilmastosuunnitelma pidettiin sopivan tasoisena ja väljänä. Ilmastosuunnitelma oli mahdollista tehdä kunnan omista lähtökohdista käsin. Käytännössä monissa edelläkävijäkunnissa oli jo olemassa ne toimet mitä laissa velvoitettiin.

Ilmastosuunnitelmavelvoitteen poistoa pidettiin huonona ja poukkoilevana hallintona. Velvoite lisättiin ilmastolakiin 1.3.2023, mutta jo samana vuonna ilmoitettiin, että velvoite ja valtionavustus suunnitelmien laatimiselle tullaan poistamaan. Pienen kunnan edustaja nosti puheenvuorossaan esiin, että ilmastosuunnitelmavelvoitteen poisto asettaisi kunnat eriarvoiseen asemaan. Osa kunnista on ehtinyt saada merkittävän rahoituksen ilmastotyön kehittämiseen, kun toiset jäivät ilman rahoitusta. Velvoitteen ja rahoituksen peruuntuessa koettiin myös, että pienten taloudellisissa haasteissa olevien kuntien motivaatio ilmastosuunnitelman laatimiseen ja sitä kautta suunnitelmalliseen ilmastotyöhön todennäköisesti vähenee.

Toisaalta yksittäinen pienen kunnan edustaja koki, ettei ilmastosuunnitelmavelvoitteen poistuminen ole huono asia, sillä kunnissa tehdään jo paljon erilaisia suunnitelmia. Kuulemistilaisuudessa monet kunnat nostivatkin esiin, että avustukset ilmastotoimien käytännön toimeenpanoon ovat hyvin olennaisia kuntien ilmastotyön edistämisessä ja niitä olisi syytä jatkaa, vaikka ilmastosuunnitelmavelvoite ja sen rahoitus kumotaan. Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämää päästötietopalvelua pidettiin myös olennaisena työkaluna kuntien päästötietojen turvaamiseksi.

Maakuntien liiton rooli kuntien ilmastotyön tukena nousi keskustelussa esiin. Maakuntien liitot ovat tukeneet alueen kuntia ilmastotyön kehittämisessä ja olleet tukena erityisesti pienemmille kunnille.

Kuntaliiton edustaja esitti kuulemistilaisuudessa mahdollisia säännösten uudelleen muotoiluja kumoamisen tilalle. Ehdotuksissa esitettiin, että kunnat voisivat päättäessään laatia ilmasto-

suunnitelman ja rahoitusta myönnettäisiin valtion talousarviossa osoitetun määrärahan puitteissa. Lisäksi Kuntaliitossa toivotaan, että ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen tekemää opasta kunnan ilmastosuunnitelman valmisteluun edelleen soveltuville osin hyödynnettäisiin ilmastosuunnitelman laatimisessa.

Kuulemistilaisuus vahvisti käsitystä, että suuret kaupungit jatkavat suunnitelmallista ilmastotyötä lakimuutoksesta riippumatta, mutta velvoite oli erittäin tärkeä varsinkin pienemmille kunnille, joissa on muuten vaikeuksia löytää resurssit ilmastotyön tekemiseen.

7 Lausuntopalaute

8 Säännöskohtaiset perustelut

3 § 1 mom. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin niin, että lain soveltamisala ei koskisi enää kuntia, kun ne laativat kuntien ilmastosuunnitelmia. Voimassa olevan ilmastolain mukaan lakia sovelletaan valtion viranomaisten tehtäviin sekä kuntiin niiden laatiessa ilmastosuunnitelmia ja seurattaessa suunnitelman toteutumista. Lain soveltamisalan muuttaminen on tarpeen, sillä kunnan ilmastosuunnitelmavelvoite kumottaisiin laista. Lain soveltamisalan muuttamisesta huolimatta kunnat voivat tehdä aktiivista ilmastotyötä ja laatia ilmastosuunnitelmia vapaaehtoisesti, itsehallintonsa nojalla.

14 a §. Pykälä kumottaisiin. Pykälässä säädetään kunnan velvoitteesta laatia ilmastosuunnitelma. Pykälän 1–4 momentissa säädetään ilmastosuunnitelman sisältövaatimuksista, laatimisen aikavälistä, toimista, joiden avulla kunta aikoo saavuttaa ilmastotavoitteensa, sekä suunnitelman toteutumisen seurannasta.

Pykälän 5 momentissa säädetään, että ympäristöministeriö voi myöntää kunnille valtionavustusta ilmastosuunnitelmaa varten valtion talousarviossa osoitetun määrärahan puitteissa.

Ympäristöministeriön mahdollisuus myöntää kunnalle valtionavustusta ilmastosuunnitelman laatimiseen poistuisi pykälän kumoamisen myötä. Samalla poistuisi ympäristöministeriön mahdollisuus seurata kuntien ilmastosuunnitelmien toteutumista valtionavustuksen valvonnan kautta. Valtionavustuksen saaneilta kunnilta ympäristöministeriö tarkastaa ennen avustuksen maksatusta, että valmistunut ilmastosuunnitelma sisältää tavoitteen kasvihuonekaasujen päästöjen vähentämisestä kunnassa, toimet, joilla kasvihuonekaasujen päästöjä vähennetään kunnassa sekä tiedot kasvihuonekaasujen päästöjen kehityksestä kunnassa ja tiedot suunnitelman toteutumisen seurannasta. Lisäksi ympäristöministeriö tarkistaa, että valtuusto on hyväksynyt kunnan ilmastosuunnitelman. Jatkumoa tähän seurantaan ei tule, sillä valtionavustustoiminta poistuisi pykälän kumoamisen myötä.

21 b § 5 mom. Momentti kumottaisiin. Momentin viittaussäännöksen mukaan kuntalaissa säädetään muutoksenhausta kunnallisen viranomaisen päätökseen. Käytännössä muutoksenhaku koskee 14 a §:ssä tarkoitettua kunnan ilmastosuunnitelmasta tehtävää valtuuston päätöstä. Kunnan ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen myötä ilmastolaissa ei säädettäisi kunnallisen viranomaisen päätöksistä. Näin ollen 21 b §:n 5 mom:n kaltainen informatiivinen viittaus ei olisi tarpeen.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan 1.1.2025.

Voimassa olevan lain mukaan kuntien on laadittava ensimmäinen 14 a §:ssä tarkoitettu kunnan ilmastosuunnitelma viimeistään valtuustokaudella 2025–2029. Ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen on tarkoituksenmukaista saattaa voimaan ennen valtuustokauden alkua.

10 Toimeenpano ja seuranta

Lain toimivuutta ja vaikutuksia tullaan seuraamaan tarvittaessa erillisin arviointihankkein lain voimaantulon jälkeen. Seurannassa olisi tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota kuntien suunnitelmallisen ilmastotyön jatkumiseen lakisääteisen velvoitteen kumoamisen jälkeen.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Arvioitaessa esityksen suhdetta perustuslakiin ensisijaisena arvioinnin kohteena on perustuslain 20 §:n 1 momentin säännös, jonka mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Ilmastolailla pyritään hillitsemään ilmastonmuutosta ja edistämään ilmastonmuutokseen sopeutumista, ja siinä asetetaan velvoitteita viranomaisille. Voidaan katsoa, että ilmastolaki kokonaisuudessaan liittyy perustuslain 20 §:n 1 momentissa tarkoitettun ympäristöperusoikeuden turvaamiseen. Erityisesti lain 2 §:n mukaiset tavoitteet edistävät ympäristöperusoikeuden toteutumista.

Perustuslain 20 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon. Säännöksessä asetetaan julkiselle vallalle ympäristöä koskeva toimintavelvoite. Ilmastolaissa sekä ilmastopolitiikan suunnitelmien laatimisvelvollisuus että valtion viranomaisia koskeva edistämismuoto ovat merkityksellisiä julkisen vallan ympäristöä koskevan toimintavelvoitteen kannalta.

Ilmastolakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että kunnan velvollisuus laatia ilmastosuunnitelma kumotaan. Ilmastolain 2 §:n mukaisia tavoitteita tai ilmastolain suunnittelujärjestelmää ei muutettaisi, ja valtion viranomaisia koskevat velvoitteet pysyisivät muuttumattomina. Kokonaisuutena voidaan arvioida, että ehdotettu muutos on sopusoinnussa perustuslain 20 §:n kanssa.

Perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännös koskee lähtökohtaisesti vain ihmisiä. Yhdenvertaisuusperiaatteella voi kuitenkin olla merkitystä myös oikeushenkilöitä koskevan sääntelyn arvioinnissa etenkin silloin, kun sääntely voi vaikuttaa välillisesti luonnollisten henkilöiden oikeusasemaan. Näkökulman merkitys on sitä vähäisempi mitä etäisempi tämä yhteys on (PeVL 14/2015 vp, PeVL 9/2015 vp, PeVL 40/2014 vp, PeVL 11/2012 vp, s. 2). Eri kokoiset ja esimerkiksi elinkeinorakenteeltaan erilaiset kunnat ovat ilmastonmuutoksen torjunnan ja hillinnän suhteen eri asemassa – esimerkkinä pienet maatalousvaltaiset kunnat vs. suuret kaupunkimaiset kunnat. Kysymys on viime kädessä myös kuntalaisten yhdenvertaisesta asemasta. Ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoamisen jälkeenkin kunnat voisivat toteuttaa ilmastotoimiaan ei-lakisääteisenä tehtävänä omista lähtökohdistaan ja painottaa toiminnassaan kyseiselle kunnalle keskeisiä seikkoja. Ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa olevan perustuslain 6 §:n mukainen.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

ilmastolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan ilmastolain (423/2022) 14 a § ja 21 b §:n 5 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 108/2023, sekä
muutetaan 3 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 108/2023, seuraavasti:

3 §

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan valtion viranomaisten tehtäviin ilmastopolitiikan suunnitelmien laadimisessa sekä niiden täytäntöönpanon varmistamisessa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Petteri Orpo

..ministeri Etunimi Sukunimi

Laki

ilmastolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan ilmastolain (423/2022) 14 a § ja 21 b §:n 5 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 108/2023, sekä
muutetaan 3 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 108/2023, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Soveltamisala

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan valtion viranomaisten tehtäviin ilmastopolitiikan suunnitelmien laatimisessa sekä niiden täytäntöönpanon varmistamisessa. *Tätä lakia sovelletaan myös kuntiin, kun ne laativat kuntien ilmastosuunnitelmia ja seuraavat niiden toteutumista.*

Tätä lakia sovelletaan valtion viranomaisten tehtäviin ilmastopolitiikan suunnitelmien laatimisessa sekä niiden täytäntöönpanon varmistamisessa.

14 a §

(kumotaan)

Kunnan ilmastosuunnitelma

Kunnan on laadittava taikka päivitettävä ilmastosuunnitelma vähintään kerran valtuustokaudessa. Suunnitelmassa on oltava:

- 1) tavoite kasvihuonekaasujen päästöjen vähentämisestä kunnassa;*
- 2) toimet, joilla kasvihuonekaasujen päästöjä vähennetään kunnassa;*
- 3) tiedot kasvihuonekaasujen päästöjen kehityksestä kunnassa;*
- 4) tiedot suunnitelman toteutumisen seurannasta;*
- 5) muut kuin 1–4 kohdassa tarkoitetut tarpeellisiksi katsotut seikat.*

Edellä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tavoitetta asettaessaan kunnan on otettava huomioon 2 §:n 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetut tavoitteet. Mainitun momentin 1 kohdassa tarkoitettu nielujen aikaansaamien

poistumien kasvamista koskeva tavoite on otettava huomioon myös, jos kunta asettaa suunnitelmassa poistumatavoitteita tai nieluja koskevia toimia. Jos kunta asettaa suunnitelmassa ilmastonmuutokseen sopeutumista koskevia tavoitteita tai toimia, on otettava huomioon mainitun momentin 4 kohdassa tarkoitettu tavoite.

Kunnan ilmastosuunnitelman hyväksyy valtuusto. Kunnan on seurattava suunnitelman toteutumista. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (410/2015) 37 §:ssä tarkoitettussa kuntastrategiassa sekä 115 §:ssä tarkoitettussa toimintakertomuksessa.

Kunta voi laatia tässä pykälässä tarkoitettun suunnitelman myös yhdessä alueen muiden kuntien kanssa. Yhteisessä suunnitelmassa on oltava kuntakohtaiset tavoitteet ja toimet. Yhteinen suunnitelma hyväksytään kunkin kunnan valtuustossa.

Ympäristöministeriö voi myöntää kunnalle valtionavustusta tässä pykälässä tarkoitettun suunnitelman laatimista tai päivittämistä varten valtion talousarviossa osoitetun määrärahan puitteissa. Avustukseen sovelletaan valtionavustuslakia (688/2001).

21 b §

Muutoksenhaku

Muutoksenhausta kunnallisen viranomaisen päätökseen säädetään kuntalaissa.

21 b §

Muutoksenhaku

(kumotaan)

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .